

**ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО;
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО**

УДК 349.4: 631.147

ЦИЛЮРИК Р.А.

**ЮРИДИЧНИЙ КОНСАЛТИНГ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ
ДЛЯ ВЕДЕННЯ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА**

Статтю присвячено дослідженню перспектив розвитку юридичних консалтингових послуг у сфері ведення органічного землеробства. Встановлено принципи, за якими здійснюється сучасне органічне землеробство в Україні з огляду на надання юридичного консалтингу в зазначеній сфері. З'ясовано основні напрями розвитку юридичного консалтингу в сфері використання земель для ведення органічного землеробства.

Ключові слова: органічне землеробство, органічне сільськогосподарське виробництво, сільськогосподарське дорадництво, юридичний консалтинг, земельне право.

Стаття посвячена дослідженню перспектив розвитку юридичних консалтингових послуг у сфері ведення органічного землеробства. Встановлено принципи, по яким здійснюється сучасне органічне землеробство в Україні з огляду на надання юридичного консалтингу в зазначеній сфері. З'ясовано основні напрями розвитку юридичного консалтингу в сфері використання земель для ведення органічного землеробства.

Ключевые слова: органическое земледелие, органическое сельскохозяйственное производство, сельскохозяйственное дорадничество, юридический консалтинг, земельное право.

The article is devoted to the study of the prospects of development of legal consulting services in the field of organic farming. The principles on which modern organic farming is carried out in Ukraine in connection with the provision of legal consulting in this area are established. The main directions of development of legal consulting in the sphere of land use for conducting organic farming have been clarified.

Key words: organic farming, organic agricultural production, agricultural consulting, legal consulting, land law.

Вступ. Виробники сільськогосподарської продукції в усьому світі усвідомили і відчували на практиці користь від застосування органічного землеробства, яке не лише скорочує витрати на виробництво екологічно чистої продукції, але і сприяє збереженню навколишнього природного середовища, біорозмаїття, відтворює природну родючість ґрунтів. Крім того, екологічно чиста продукція сільськогосподарства за вартістю дорожча за продукцію, яка виготовлена за традиційними технологіями та приносить більший прибуток у разі її реалізації.

Стимулювання сільськогосподарських підприємств до раціонального аграрного природо-користування є нагальною потребою сьогодення. Для поширення органічного землеробства та виробництва екологічно чистої продукції в Україні необхідно розвивати діяльність дорадчих, консультаційних і аудиторських фірм з надання інформаційних послуг щодо ведення органічного землеробства. До того ж сьогодні агровиробників, які готові запроваджувати органічне землеробство, вкрай мало.

© ЦИЛЮРИК Р.А. – аспірант кафедри земельного та аграрного права (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

Слід зазначити, що перехід від інтенсивних технологій агровиробництва до органічного землеробства є досить тривалим процесом, який становить від 2 до 5 років і супроводжується певними ризиками та необхідністю вирішення низки проблем. Таким чином, без розгалуженої системи консалтингових, дорадчих і екоаудиторських фірм, які б сприяли запровадженню органічного землеробства в Україні, не обійтися.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження правових засад і перспектив розвитку юридичних консалтингових послуг у сфері використання земель для ведення органічного землеробства.

Результати дослідження. Категорія «органічне землеробство (виробництво)», як відомо, означає цілісну багатофункціональну модель господарювання та виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Саме ця система забезпечує збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої соціо-економіко-екологічної системи протягом визначеного проміжку часу з метою об'єднання економічного зростання та підвищення життєвого рівня з одночасним поліпшенням стану навколишнього природного середовища. Органічне землеробство належить до природного землеробства, що включає багато різновидів (систем), між якими не завжди можна провести чітку межу. Головна ідея органічного землеробства полягає у повній відмові від застосування генетично модифікованих продуктів (далі – ГМО), антибіотиків, отрутохімікатів та мінеральних добрив, що призводить до підвищення природної біологічної активності в ґрунті, відновлення балансу поживних речовин. Під час ведення органічного землеробства підсилюються відновлювальні властивості, нормалізується робота живих організмів, відбувається приріст гумусу і як результат – підвищення урожайності сільськогосподарських культур, виробництво екологічно безпечної продукції, вільної від ГМО та невластивих продуктам харчування хімічних елементів [1].

Використання терміна «органічне землеробство» відповідає принципам екологічного та земельного законодавства, зокрема таким, як пріоритетність вимог екологічної безпеки використання природних ресурсів під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності; екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого запровадження новітніх технологій (ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»); забезпечення раціонального використання та охорони земель; пріоритет вимог екологічної безпеки (ст. 5 Земельного кодексу України).

Закон України від 03 вересня 2013 р. «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» (далі – Закон) визначає виробництво органічної продукції як виробничу діяльність фізичних або юридичних осіб (зокрема з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів, консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів (ст. 1) [2].

Серед принципів цього Закону є такі, які віддзеркалюють основні засади органічного землеробства, зокрема раціонального використання природних ресурсів (передовсім земель), забезпечення їх належного відтворення; забезпечення збереження та відтворення родючості ґрунтів, стійкості ґрунтів та біологічного розмаїття ґрунтів методами, які оптимізують біологічну активність ґрунтів, забезпечують збалансоване постачання поживних речовин для рослин тощо (ст. 4 Закону).

Тому положення Закону можна віднести до правових засад забезпечення екологічної безпеки в процесі виробництва органічної сільськогосподарської продукції, а методи виробництва органічної продукції (ст. 15) – до засобів забезпечення екологічної безпеки в цій галузі, до яких належать такі:

1) виключення використання ГМО, похідних ГМО і продуктів, вироблених з ГМО, як харчових продуктів, кормів, технологічних добавок, препаратів захисту рослин та покращення ґрунту, добрив, насіння, вегетативного походження садивного матеріалу, мікроорганізмів і тварин;

2) виключення використання хімічно синтезованих речовин, консервантів, синтезованих (штучних) барвників, гормонів, антибіотиків, ароматизаторів, стабілізаторів, підсилювачів смаку, стимуляторів росту;

3) виключення використання іонізуючого випромінювання для обробки органічної сировини або кормів, що використовуються у виробництві органічної продукції;

- 4) виключення гідропонного виробництва;
- 5) використання живих організмів та методів механічного виробництва;
- 6) здійснення живлення рослин через екосистему ґрунту;
- 7) оцінка ризику та використання превентивних заходів.

Цікаво, що у спеціальній літературі ще до прийняття вказаного Закону пропонувалося розглядати мету органічного виробництва сільгосппродукції.

Це створення життєздатної системи ведення господарства, підвищення рівня біологічного розмаїття, стабілізація біологічної рівноваги в природі, виробництво продукції та сировини високої якості, яка не шкодить навколишньому природному середовищу, здоров'ю людини, тваринам, покращення санітарного стану ґрунтів, рослин, тварин та підтримання балансу між ними, застосування екологічно безпечних методів та засобів ведення господарства.

Принципами такого виробництва пропонувалося вважати такі:

- 1) екологічності (ґрунтується на живих екосистемах та природних циклах);
- 2) забезпечення функціонування людини та природи як єдиної екосистеми;
- 3) відповідальності за здоров'я та добробут теперішнього та майбутніх поколінь;
- 4) врівноваженого розвитку суспільства та навколишнього природного середовища.

А методами органічного виробництва пропонувалося вважати агроекологічні методи боротьби із шкідниками й хворобами, внесення органічних добрив (сидератів, мульчі), використання екологічної упаковки (скло, папір, біорозчинна упаковка тощо), оптимальне використання природного середовища, врахування природних можливостей екосистем [3, с. 20].

З огляду на це науки екологічного та земельного права мають предметно досліджувати означені принципи та методи ведення органічного землеробства з метою вироблення дієвих рекомендацій щодо їх практичної реалізації, оскільки таке виробництво належить як до сфери природокористування та охорони навколишнього природного середовища, так і до сфери забезпечення екологічної безпеки довкілля, суспільства і людини. А норми, які регулюють суспільні відносини у сфері надання юридичного консалтингу щодо впровадження органічного землеробства і використання відповідних земельних ділянок, у перспективі сформуєть новий субінститут земельного права – інформаційного забезпечення ведення органічного землеробства інституту використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

Зазначимо, що формування оптимальної площі земель, які використовуються для ведення органічного сільського господарства, має стати також складовою стратегії державної земельної політики [4, с. 688]. Особливістю та основою виробництва органічної продукції, що охоплює такі сфери, як рослинництво, овочівництво, садівництво, тваринництво тощо, є виключення з технологічного процесу її виробництва застосування синтетичних хімікатів (добрив, пестицидів, антибіотиків тощо), здійснення мінімальної обробки ґрунту та незастосування ГМО [5, с. 42, 43].

Правову основу регулювання відносин у сфері виробництва органічної продукції (сировини) складають норми Конституції України, законів України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» (2013), «Про охорону земель» (2003), «Про державний контроль за використанням та охороною земель» (2003), Указ Президента України від 02.12.1995 р. № 1118 «Про суцільну агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення», постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 року № 587 «Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження» тощо.

Серед загальних принципів виробництва органічної продукції (сировини) законодавець виділяє принцип раціонального використання природних ресурсів, забезпечення їх належного використання та відтворення (ст. 4 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини»). Спеціальними принципами у зазначеній сфері є принципи забезпечення збереження та відтворення родючості ґрунтів, стійкості ґрунтів та біологічного розмаїття ґрунтів методами, які оптимізують біологічну активність ґрунтів, забезпечують збалансоване постачання поживних речовин для рослин.

Зазначені принципи реалізуються в правилах виробництва органічної продукції (сировини). Так, наприклад, згідно зі ст. 18 Закону до загальних правил виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження належать такі:

1) використання методів, що оптимізують біологічну активність ґрунтів, забезпечують збалансоване постачання поживних речовин рослинам, зберігаючи земельні та інші природні ресурси, необхідні для виробництва органічної продукції (сировини);

2) запровадження ґрунтоохоронних технологій вирощування сільськогосподарських культур, які запобігають виникненню ерозій ґрунтів, деградаційних процесів тощо.

Детальні правила виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 року № 587.

Однією із гарантій виробництва органічної продукції та сировини є оцінка придатності земельної ділянки для такого виробництва. Однак правове регулювання такої оцінки наразі в Україні відсутнє. Тому позитивним фактором є розробка Міністерством аграрної політики та продовольства України проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оцінки придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції» (далі – Порядок) [6]. Цей Порядок визначає процедуру з чітко визначеними етапами та строками й вимоги щодо оцінки придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції та сировини, яка забезпечує наявність незалежної, об'єктивної інформації про стан земельних ділянок, які плануються використовувати для виробництва органічної продукції та сировини. Порядок враховує природно-кліматичне зонування земель і врегульовує взаємовідносини в системі агроландшафт – ґрунт – технології – рослина.

Основою для встановлення критеріїв якості земель, які застосовуються для оцінки їх придатності для виробництва органічної продукції, є показники якості ґрунтів, рослин та віддаленість земель від джерел забруднення (промислових підприємств та об'єктів, що можуть забруднювати навколишнє природне середовище токсичними і небезпечними викидами і відходами). З юридичного погляду позитивним фактором слід вважати додатки до Порядку, які містять нормативи показників придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції та сировини за еколого-токсичними критеріями, нормативи показників придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції та сировини за ґрунтово-агрохімічними критеріями, висновок щодо придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції та сировини. Тому, здійснюючи органічне землеробство, керівники господарств, фермери, землевласники, маючи часткові знання й досвід з питань технології органічного землеробства, зіштовхнулися з багатьма проблемами функціонування в ринковому середовищі.

Отже, підвищення ефективності консалтингового супроводу виробництва, екологічного аудиту щодо ведення органічного землеробства, виробництва екологічно чистої продукції, використання земель у сільському господарстві з урахуванням екологічного фактора [7, с. 572], а також недостатність досліджень цієї проблеми підсилює актуальність дослідження.

Сучасні економічні вимоги до управління сільськогосподарським підприємством передбачають вибір оптимальної стратегії розвитку бізнесу, яка дозволила б існувати в умовах гострої конкуренції між компаніями. Господарючі суб'єкти в аграрній сфері не мають доступу до стабільних та дешевих каналів отримання інформації. За таких умов актуалізується питання створення єдиної системи сільськогосподарського дорадництва, консалтингу, екоаудиторських послуг, забезпечення інформаційними технологіями, інжинирінгу тощо.

Органічне землеробство утворює систему вирощування сільськогосподарських культур та належного утримання сільськогосподарських угідь, яка передбачає відмову від хімічних засобів захисту рослин від шкідників та хвороб, відмову від гербіцидів, мінеральних добрив та інших хімічних засобів, які є токсичними або мають тривалий період розкладання в навколишньому середовищі, відмову від ГМО, синтетичних стимуляторів росту, інокулянтів. Крім того, органічне землеробство передбачає відмову від застосування полицевих плугів, тобто перевороту верхнього шару ґрунту, і підтримує сівозміни та масове використання сидератів [8]. Отже така інформація й відповідні вимоги повинні бути в систематизованому вигляді доведені до сільськогосподарських виробників. Економічний розвиток та посилення екологічної спрямованості стандартів діяльності аграрної економіки вимагає не тільки удосконалення принципів і методів екологічного менеджменту, але й потребує їх оперативного впровадження, що зумовлює формування дієздатних консалтингових послуг.

В Україні ринок консалтингових, дорадчих, екоаудиторських послуг по запровадженню системи органічного землеробства проходить стадію активного формування. Імпульсом до їх стрімкого розвитку є розробка проектів законів України «Про родючість земель», «Про органічне землеробство», прийняття законів «Про екологічний аудит», «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» та інших [9, 10, 11].

Проте на сьогодні консалтингові послуги у сфері органічного землеробства надають не тільки професіонали. Оскільки цей ринок знаходиться на стадії розвитку, то серед консалтингових фірм немало початківців і недосвідчених компаній, які можуть тільки нашкодити, надаю-

чи відповідні консалтингові послуги. Тому важливо, щоб відповідні консалтингові фірми мали не лише ліцензію, але й досвід подібної роботи, а також мали штат висококваліфікованих фахівців, що надають консалтингові, екоаудиторські та дорадчі послуги. Вважаємо, що консалтингову діяльність у сфері органічного землеробства системно мають здійснювати суб'єкти, які практично можуть існувати в різних організаційно-правових формах. Безперечною повинна бути конкурентоспроможність і репутація міжнародних консалтингових аудиторських компаній, а рівень їх обслуговування має бути надзвичайно високим. Однак в Україні повинна з'явитися національна мережа суб'єктів надання якісних юридичних консалтингових послуг у сфері здійснення органічного землеробства.

Важливо також зазначити, що Стратегією удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 413, передбачається забезпечення прозорості діяльності системи управління земельними ресурсами, надійного, вільного, з низькими витратами доступу до земельної інформації всіх суб'єктів ринку [12].

Отже, ефективне функціонування саме комерційних консалтингових, дорадчих і агроекон-аудиторських фірм приведе до поширення органічного землеробства в аграрній сфері, а також до вдосконалення інфраструктури ринку екологічно чистої продукції та дозволить сформуванню його в контексті сталого економічного розвитку. Поступово господарства повинні переорієнтуватися на біологічні технології, намагаючись запроваджувати спочатку окремі елементи органічного землеробства, а згодом і повністю перейти до нього у своєму виробництві.

Висновки. Вдосконалення екологічного менеджменту сільськогосподарських підприємств, формування аналізу їх господарської діяльності з позиції обґрунтування підвищення результативності виробничих процесів можливе завдяки розвитку консалтингових відносин у сфері органічного землеробства.

Необхідно акцентувати, що співпраця сільськогосподарських підприємств та консалтингових фірм може мати різні ступені взаємодії, зокрема такі:

1) стратегічна взаємодія з метою забезпечення сталої конкурентоспроможності та еколого-економічної ефективності сільськогосподарського підприємства. Їй притаманна форма абонентського обслуговування консалтинговою фірмою сільськогосподарського підприємства;

2) періодична взаємодія сільськогосподарських підприємств та консалтингових фірм, яка проводиться з метою нейтралізації екологічного ризику та кращого розуміння зацікавлених сторін;

3) взаємодія з метою зниження гостроти еколого-економічних локальних проблем сільськогосподарських підприємств. Така взаємодія зумовлена тиском на підприємство з боку зацікавлених сторін та має разовий характер.

Продуктом функціонування консалтингової фірми є консультаційна послуга з розв'язання земельних та еколого-економічних проблем сільськогосподарських підприємств з питань впровадження і ведення органічного землеробства.

Список використаних джерел:

1. Органічне виробництво // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 01.02.2018).
2. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 03 вересня 2013 р. № 425-VII Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 20, 21. Ст. 721.
3. Чайка Т.О. Розвиток органічного виробництва в аграрному секторі економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Миколаїв, 2012. 20 с.
4. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: монографія. Київ: Логос, 2011. 688 с.
5. Ярмілка В. ЕМ-технологія – основа органічного землеробства. Агроогляд. 2005. № 1. Січень. С. 42–44.
6. Про затвердження Порядку оцінки придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції: проект постанови Кабінету Міністрів України. Інформаційний ресурс ЛІГА: ЗАКОН Юрист ПРОФ 9.4.1. URL: <http://www.ligazakon.ua/ru/>.
7. Данилишин Б.М., Чернюк Л.Г., Фашевський М.І. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень. Вінниця: Книга-Вега, 2007. 572 с.

8. Лакомський Б. Органічне землеробство та його розвиток в Україні. Народний оглядач. 25 лютого 2013 р. URL: <http://ar25.org/article/organichne-zemlerobstvo-ta-yogo-rozvytok-v-ukrayini.html> (дата звернення: 15.02.2018).

9. Кузьменко О. Розвиток органічного землеробства в умовах ринку землі в Україні. Економіст. 2013. № 3(317). С. 38–40.

10. Про екологічний аудит: Закон України 24.06.2004 р. № 1862-IV. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради. 2004. № 45. Ст. 500.

11. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: Закон України від 17.06.2014 р. № 1807-IV. Офіційний вісник України. 2004. № 28. Ч. 1. 39–43.

12. Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними: постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 413. Офіційний вісник України. 2017. № 51. Ст. 1569.

УДК 349.412.3

ЧИРИК А.О.

ВИНИКНЕННЯ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ У РАЗІ УСПАДКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Мета статті – дати порівняльний аналіз деяких аспектів, пов'язаних із спадкуванням земельних ділянок за чинним земельним та цивільним законодавством. Серед об'єктів, які можуть бути успадковані, окреме місце займають земельні ділянки. Вони характеризуються специфічними ознаками, які зумовлюють особливості відповідних земельних правовідносин.

Ключові слова: *спільна часткова власність, земельна ділянка, спадкування.*

Цель статьи – сделать сравнительный анализ некоторых аспектов, связанных с наследованием земельных участков по действующему земельному и гражданскому законодательству. Среди объектов, которые могут быть унаследованы, отдельное место занимают земельные участки. Они характеризуются специфическими признаками, которые определяют особенности соответствующих земельных правоотношений.

Ключевые слова: *общая долевая собственность, земельный участок, наследование.*

An aim of the article is dates comparative analysis of some aspects of the lot lands related to the inheritance on the current landed and civil legislation. Among objects that can be legacy, an independent place is occupied by lot lands. They are characterized specific signs that predetermine the features of the corresponding landed legal relationships.

Key words: *common by share property, lot land, inheritance.*

Вступ. Згідно із Земельним кодексом України земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами (ст. 79).

Ст. 181 Цивільного кодексу України земельна ділянка визнана об'єктом нерухомості, переміщення якого є неможливим без його знецінення та зміни його призначення.

© ЧИРИК А.О. – аспірант кафедри земельного та аграрного права (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)